

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาการผลิตผ้าไหมแพรวา กลุ่มทอผ้าไหมแพรวาชุมชนภูไทคำ บ้านโพน ตำบลโพน อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาการผลิตผ้าไหมแพรวา และแนวทางการจัดการความรู้ของกลุ่มทอผ้าไหมแพรวาชุมชนภูไทคำ บ้านโพน ตำบลโพน อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์ จึงเป็นการศึกษาเพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญา และการจัดการความรู้ โดยมีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
2. ตัวแปรที่ศึกษา
3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
4. การสร้างเครื่องมือวิจัย
5. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล
6. การวิเคราะห์ข้อมูล

ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ สมาชิกของกลุ่มทอผ้าไหมแพรวาชุมชนภูไทคำ จำนวน 20 คน และได้ทำการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างสำหรับการวิจัยแบบเฉพาะเจาะจง (probability sampling) จากสมาชิكدังกล่าวรวมทั้งสิ้น 20 คนแบ่งออกเป็น

1. สมาชิกของกลุ่มทอผ้าไหมแพรวาชุมชนภูไทคำ แบบลายดั้งเดิม จำนวน 6 คน
2. สมาชิกของกลุ่มทอผ้าไหมแพรวาชุมชนภูไทคำ แบบลายปัจจุบัน จำนวน 6 คน
3. สมาชิกของกลุ่มทอผ้าไหมแพรวาชุมชนภูไทคำ แบบลายสมัยใหม่ จำนวน 8 คน

โดยผู้วิจัยขอคำแนะนำจากคุณพงษ์ชยุตย์ โพนนะทา ซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับรางวัลเกียรติยศ ผลิตภัณฑ์ชุมชนและท้องถิ่น ประเภทผ้าและเครื่องแต่งกาย และเป็นผู้นำกลุ่มทอผ้าไหมแพรวาชุมชนภูไทคำ บ้านโพน ตำบลโพน อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์ ในการคัดเลือกสมาชิกตามจำนวนและประเภทที่ต้องการวิจัย

ตัวแปรที่ศึกษา

การวิจัยครั้งนี้ต้องการศึกษาประเด็นเกี่ยวกับ

กระบวนการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาการผลิตผ้าไหมแพรวาของกลุ่มทอผ้าไหมแพรวาชุมชนภูไทคำ บ้านโพน ตำบลโพน อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือและวิธีการที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ มีดังนี้

1. แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างและไม่มีโครงสร้าง

1.1 แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ใช้สำหรับสัมภาษณ์ข้อมูลส่วนตัวของผู้ทรงภูมิปัญญาและสมาชิกกลุ่มทอผ้าไหมแพรวาชุมชนภูไทคำ บ้านโพน ตำบลโพน อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์

1.2 แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง ใช้สำหรับสัมภาษณ์เกี่ยวกับการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาการผลิตผ้าไหมแพรวาชุมชนภูไทคำ บ้านโพน ตำบลโพน อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์

2. แบบบันทึกการสังเกต เพื่อเก็บข้อมูลเกี่ยวกับกิจกรรมของผู้ถูกสัมภาษณ์

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยบรรยายเชิงพรรณนา การเก็บรวบรวมข้อมูลจึงมีหลากหลายวิธีผสมกัน (multi methods of data collection) ได้แก่ การศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การโทรศัพท์สอบถามข้อมูลเพิ่มเติม

การกำหนดแหล่งข้อมูลในการวิจัย

หมู่บ้านในจังหวัดกาฬสินธุ์ ที่จัดว่าเป็นแหล่งผลิตผ้าไหมแพรวาที่ดีที่สุดคือ บ้านโพน ตำบลโพน อำเภอกำแพง ซึ่งเกือบทุกหลังคาเรือนได้ประกอบอาชีพเสริมด้วยการทอผ้าไหมแพรวา และในหมู่บ้านนี้ได้มีกลุ่มทอผ้าไหมแพรวาภูไทคำกลุ่มหนึ่งได้พัฒนาลวดลายของผ้าไหมแพรวาแบบดั้งเดิมเป็นลวดลายแบบสมัยใหม่ ผู้วิจัยจึงสนใจกลุ่มทอผ้าไหมแพรวาภูไทคำกลุ่มนี้ ทั้งนี้เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วน และชัดเจน ผู้วิจัยได้กำหนดแหล่งข้อมูลในการวิจัยออกเป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

1. กลุ่มข้อมูลปฐมภูมิ เป็นข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

สมาชิกทอผ้าไหมแพรวาลวดลายแบบดั้งเดิม ลวดลายแบบปัจจุบัน และลวดลายแบบสมัยใหม่ของกลุ่มทอผ้าไหมแพรวาชุมชนภูไทคำ

2. กลุ่มข้อมูลทุติยภูมิ คือ ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของผ้าไหมแพรวา กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาการผลิตผ้าไหมแพรวา รวมถึงงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากเอกสาร โดยอาศัยแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ได้แก่ ห้องสมุดมหาวิทยาลัยรามคำแหง ห้องสมุดมหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตสนามจันทร์ ห้องสมุดมหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตท่าพระจันทร์ การสืบค้นหาข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต

การสร้างเครื่องมือในการวิจัย

ผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างเครื่องมือในการวิจัย ดังนี้

1. ศึกษาวัตถุประสงค์ของการวิจัย และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
2. กำหนดลักษณะข้อมูลตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการ
3. ร่างแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างและไม่มีโครงสร้าง
4. นำแบบสัมภาษณ์ให้อาจารย์ที่ปรึกษา และผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความถูกต้อง
5. นำแบบสัมภาษณ์ที่ปรับปรุงแก้ไข ไปทดลองใช้เพื่อหาความบกพร่อง แล้วนำมาปรับปรุงแก้ไข ก่อนนำไปใช้
6. เก็บรวบรวมข้อมูล โดยใช้เครื่องมือที่ได้รับการปรับปรุงแก้ไขแล้ว

วิธีเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ได้ประยุกต์ใช้การศึกษาภาคสนาม (field study) โดยเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการ ดังนี้

1. การสร้างคุ้นเคย ด้วยผู้วิจัยมีความสนใจในลวดลายของผ้าไหมแพรวา จึงสอบถามกับผู้ร่วมงานในหน่วยงานจึงทราบว่าผู้ทรงภูมิปัญญาเรื่องผ้าไหมแพรวา คือ นายพงษ์ชยุตย์ โพนะทา ผู้ซึ่งเรียนรู้วิธีการผลิตผ้าไหมแพรวาตั้งแต่เกิด โดยเรียนรู้ตั้งแต่ปลูกหม่อนเลี้ยงไหม จนถึงวิธีการเก็บลวดลายแบบดั้งเดิม ลวดลายแบบปัจจุบัน และเป็นผู้คิดค้นลวดลายสมัยใหม่ของผ้าไหมแพรวาจนเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย ผู้วิจัยจึงติดต่อขอพบและได้แนะนำตนเองกับผู้ทรงภูมิปัญญา แจ้งให้ทราบวัตถุประสงค์ของการวิจัย พร้อมกับขออนุญาตชมกิจกรรมต่าง ๆ เกี่ยวกับการทอผ้าไหมแพรวา จากนั้นได้นัดหมายการสัมภาษณ์

เนื่องจากผู้วิจัยทำงานอยู่ที่กรุงเทพมหานคร จึงมีการเข้าพบหรือแนะนำตัวเองกับผู้ทรงภูมิปัญญาเป็นช่วงเวลาต่างกัน ก่อนการสัมภาษณ์เจาะลึก ซึ่งทำให้คุ้นเคยกันมากยิ่งขึ้น

2. การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (indept interview) ใช้เก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informant) ซึ่งได้แก่ ผู้ทรงภูมิปัญญาด้านการทอผ้าไหมแพรวา และสมาชิกทอผ้าไหมแพรวาลวดลายแบบดั้งเดิม ลวดลายแบบปัจจุบัน และลวดลายแบบสมัยใหม่ ในประเด็นกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาการผลิตผ้าไหมแพรวามีวิธีการดังนี้

2.1 การเริ่มต้นสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้แนะนำตัวเองอีกครั้งเพื่อทวนความจำกับผู้ทรงภูมิปัญญาและสมาชิกทอผ้าไหมแพรวาชุมชนภูไทคำ บ้านโพน จากนั้นได้ดำเนินการสัมภาษณ์พร้อมกับขออนุญาตบันทึกเสียงและถ่ายภาพประกอบเก็บรายละเอียดให้ได้มากที่สุด และไว้ตรวจสอบความถูกต้องอีกครั้ง มีผู้ให้สัมภาษณ์บางคนตื่นเต้นกับการบันทึกเสียง ผู้วิจัยได้แจ้งให้ทราบว่าข้อมูลทั้งหมดจะใช้เพื่อประโยชน์ทางการวิจัยเท่านั้น และเนื่องจากการจดบันทึกของผู้วิจัยอาจจะทำให้ได้ข้อมูลไม่ครบถ้วน จึงทำให้ผู้ให้ข้อมูลลดความกดดันและเป็นไปตามธรรมชาติมากขึ้น

2.2 การสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้ทำความเข้าใจกับประเด็นการสัมภาษณ์มาก่อนอย่างชัดเจน จึงทำให้การสัมภาษณ์เป็นไปในลักษณะการพูดคุยอย่างเป็นกันเอง ขณะดำเนินการสัมภาษณ์ได้จดบันทึกใจความสำคัญในแต่ละประเด็นไว้ และผู้วิจัยได้ทบทวนข้อมูลสำคัญเพื่อเป็นการตรวจสอบกับผู้ให้ข้อมูลอีกครั้ง เมื่อจบแต่ละประเด็นเมื่อแน่ใจว่าได้ข้อมูลชัดเจนและครบถ้วนสมบูรณ์ในแต่ละประเด็นแล้วจึงยุติประเด็นนั้น แล้วดำเนินการสัมภาษณ์ในประเด็นอื่นต่อไปจนครบถ้วนทุกประเด็นตามกรอบการสัมภาษณ์ที่กำหนดไว้ มีผู้ให้สัมภาษณ์บางคนมีฐานะกระชั้นชิดขณะการสัมภาษณ์ เช่น มีญาติหรือมีแขกมาพบปะเพื่อหิบบิ๊ยมของ หรือในบางครั้งเป็นช่วงเทศกาลงานบุญ ผู้วิจัยได้ให้ผู้ให้สัมภาษณ์ทำธุระเสียก่อนเพื่อจะได้ไม่ต้องกังวล และมีบางคนไม่สะดวกในการให้ข้อมูลก็ได้กลับไปสัมภาษณ์ในวันอื่นตามที่ผู้ให้สัมภาษณ์มีความพร้อม

2.3 การจบการสัมภาษณ์ เมื่อได้ข้อมูลชัดเจนครบถ้วนและสมบูรณ์ทุกประเด็นแล้ว ผู้วิจัยได้กล่าวขอบคุณ และขอชมผลงานการทอผ้าไหมแพรวา พร้อมกับขออนุญาตถ่ายภาพเพื่อประกอบการวิจัยในครั้งนี้ ก่อนลากลับได้กล่าวขอบคุณอีกครั้งประกอบการพูดคุยเปิดกว้าง ๆ ไว้เพื่อขอกลับมาอีกครั้งเมื่อมีปัญหาเรื่องข้อมูลและเยี่ยมชมต่อไป

3. การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (non-participant observation) ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาการผลิตผ้าไหมแพรวา ตลอดจนข้อมูลกิจกรรมเกี่ยวกับผ้าไหมแพรวา

4. การศึกษาจากเอกสาร (documentary research) โดยผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาการผลิตผ้าไหมแพรวา

การตรวจสอบข้อมูล

1. การตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล โดยส่งเอกสารสรุปผลการสัมภาษณ์ให้ผู้ให้สัมภาษณ์ตรวจสอบ

2. ผู้วิจัยตรวจสอบความถูกต้อง และความสมบูรณ์ของข้อมูลที่รวบรวมได้ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย หากขาดความสมบูรณ์ในส่วนใดผู้วิจัยก็ได้เข้าไปเก็บข้อมูลเพิ่มเติมในพื้นที่อีกครั้ง

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้นำข้อมูลจากการสัมภาษณ์มาดำเนินการวิเคราะห์ โดยวิเคราะห์ทั้งระหว่างการวิจัยและสิ้นสุดการวิจัย มีการจัดหมวดหมู่ตามประเภทของข้อมูล ทำการเขียนสรุปผลการศึกษาย่อยเรียงพรรณนา